

літаратура – не толькі прадметы, але і сродкі выхавання, развіцця вучняў як паўнаважных асоб. Кожны ўрок роднай літаратуры павінен быць звязаны з жыццём, надзённымі праблемамі, якія скіраваны на фарміраванне ў вучняў высокай моўнай культуры, спасціжэнне духоўных каштоўнасцей народа, выхаванне нацыянальнай самасвядомасці. Сёння літаратура далучае вучня да свету вечнага, духоўнага, высокага. А метады яе выкладання падпарадкаваны галоўнай задачы – духоўна ўзбагачаць вучня, развіваць яго памкненні суперажываць, адчуваць, захапляцца, тварыць.

Мы прыходзім да высновы: на сённяшні час літаратура як вучэбны прадмет з’яўляецца своеасаблівым інструментам фарміравання такой неабходнай якасці асобы, як уменне крытычна думаць, крэатыўна, творча вырашаць надзёжныя праблемы.

Літаратура

1. Рагойша, В.П. Літаратуразнаўчы слоўнік: тэрміны і паняцці : для школьнікаў і абітурыентаў / В.П. Рагойша. – Мінск : Нар. асвета, 2009. – 303 с.

Т.І. Скікевіч, І.М. Курловіч (Горкі)

НЕКАТОРЫЯ МЕТАДЫЧНЫЯ ПРЫЁМЫ ПРЫ ВЫКЛАДАННІ ТЭМЫ “ВІДЫ ІНТЭРФЕРЭНЦЫІ” СТУДЭНТАМ НЕФІЛАЛАГІЧНЫХ ВНУ

Блізкароднасны характар беларускай і рускай моў стварае цяжкасці для яго носбітаў пры авалодванні гэтымі мовамі, бо, нягледзячы на структурнае падабенства гэтых моў, кожная з іх мае свае спецыфічныя рысы, якія павінны ўлічвацца ў маўленні. Ігнараванне гэтых рыс прыводзіць да памылак, або інтэрферэнцыі. Інтэрферэнцыя – гэта адхіленне ад нормаў у блізкароднасных мовах, якія кантактуюць. Парушэнне нормаў звязана з тым, што пры маўленні на адной мове ўжываюцца элементы другой мовы. Узровень праяўлення інтэрферэнцыі залежыць ад моўнай кампетэнцыі, або здольнасці білінгва, куды ўключаецца слоўнікавы запас, разнастайнасць сінтаксічных канструкцый, свядомае захоўванне нормаў і г. д. Блізкасць і падабенства беларускай і рускай моў абумоўлівае шматлікасць і ўстойлівасць інтэрферэнцыйных памылак пры маўленні на той ці іншай мове. Хоць яны і не ўплываюць на працэс разумення выказвання, аднак сведчаць пра нізкую маўленчую культуру асобы. Беларуска-руская і руска-беларуская інтэрферэнцыі – з’явы распаўсюджаныя і закранаюць усе сферы моўнай сістэмы: фанетыку, акцэнтацыю, марфалогію, сінтаксіс, лексіку.

Пры вывучэнні ў ВНУ дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” студэнтам неабходна авалодваць уменнем карыстацца навуковымі тэкстамі па спецыяльнасці, рабіць кампіляцыю і разгортванне

навуковай інфармацыі, засвойваць беларускую нацыянальную навуковую тэрміналогію, пісаць рэфераты і анатацыі, выпрацоўваць навыкі правільнага ўспрымання рознай інфармацыі на беларускай мове, асэнсавана і дакладна выказваць любую думку, спрыяць павышэнню культуры вуснага і пісьмовага маўлення. Усё гэта патрабуе правільнага, граматычнага ўжывання тых спецыфічных асаблівасцяў беларускай мовы, якія адрозніваюць яе ад рускай.

Асаблівую ўвагу, на нашу думку, выкладчык павінен засяродзіць на марфалагічных і сінтаксічных інтэрферэнцыйных памылках. Пры тлумачэнні беларускіх спецыфічных рыс у кожнай часціне мовы абавязкова падаваць варыянт рускага адпаведніка з указаннем адрознення ад беларускай формы. Больш усвядомлена гэта ўспрымаецца студэнтамі, калі матэрыял падаваць у выглядзе табліцы (табл. 1).

Пасля кожнага пункта неабходна выканаць заданне, напрыклад:

Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову.

Полная пачка, выгодная продажа, едкая гарь, маленький гусенок, просторный зал, голосистая гармонь, избирательный округ, дубовый шкаф, красивая ромашка, красный георгин.

Табліца 1. Назоўнік

Руская мова	Беларуская мова
1. Неадпаведнасць у родзе	
степь (ж. р.)	стэп (м. р.)
гусь (м. р.)	гусь (ж. р.)
2. Неадпаведнасць у ліку	
крупa (ед. ч.)	крупы (мн. л.)
черника (ед. ч.)	чарніцы (мн. л.)
3. Неадпаведнасць у скланенні	
перепись (3 скл.)	перапіс (2 скл.)
4. Канчаткі назоўнікаў 2 скланення мужчынскага роду ў родным склоне	
-а (-я); дома, стола песка, снега	-а (-я); -у (-ю) дома, стала пяску, снегу

Падбярэце прыметнікі або займеннікі да наступных назоўнікаў.

Медаль, шынель, шаль, гусь, дроб, поступ, цень, палын, зыб, чарніла, лебедзь, накіп, сабака, ціш, безліч, верф, шыр, фальш, глуш, боль, мазоль, далонь, трэль, дробязь, кішэнь, кіцель, шпіталь.

Знайдзіце назоўнікі, ужытыя ў ненарматыўнай родавай форме. Выпраўце сказы.

1. Разам злучылася ўсё: і фізічная боль, і крыўда, і жаль.
2. Здалося, што нейкая цень мільганула за хатай.
3. Дзяўчына ж ужо не магла нічога сказаць: плач сціснуў ёй сэрца.

Такім чынам можна пабудаваць заняткі па кожнай часціне мовы, выкарыстоўваючы мультымедыйныя сродкі для падачы матэрыялу.

Як вядома, адной з сінтаксічных асаблівасцяў навуковага тэксту з'яўляецца выкарыстанне дзеепрыметных і дзеепрыслоўных зваротаў, што выклікае цяжкасці пры іх перакладзе на беларускую мову. Таму асаблівую ўвагу выкладчык павінен звярнуць менавіта на выкарыстанне дзеепрыметнікаў у беларускай мове. Мэтазгодна паказаць спосабы перакладу ўсіх формаў рускіх дзеепрыметнікаў на беларускую мову. Для гэтага можна выкарыстаць параўнальную табліцу (табл. 2).

Пасля аналізу прадстаўленай табліцы неабходна выканаць шэраг практыкаванняў на замацаванне. Заданні могуць быць такія:

Перакладзіце словазлучэнні на беларускую мову.

Пожелтевшая листва, склонившиеся к земле ветви, играющий мальчик, проголодавшиеся дети, издававшийся журнал, покрывшаяся инеем трава, невидимый луг, осознанная ошибка, соответствующие выводы.

Зрабіце замену дзеепрыметнікаў больш прымальнымі для беларускай мовы словамі.

1. Апусцеўшыя палі выглядалі сіратліва.

2. Чуваць крыкі птушак, адлятаючых у вырай.

3. З саду даносіўся ап'яняючы пах.

6. Рэчывы, стымулюючыя рост раслін, можна набыць у адзеле бытавой хіміі.

Табліца 2. Утварэнне дзеепрыметнікаў у рускай і беларускай мовах

Утварэнне дзеепрыметнікаў у рускай мове	Спосабы перакладу дзеепрыметнікаў на беларускую мову
Действительные причастия настоящего времени: -ущ- (-ющ-) – читающий, определяющий -ащ- (-ящ-) – подходящий	які чытае -льн- – вызначальны які падыходзіць
Действительные причастия прошедшего времени: -вш- , -ш- – читавший, почерневший	які чытаў -л- – пачарнелы
Страдательные причастия настоящего времени: -ем- , -им- – читаемый, высеваемый	які чытаецца -н- – высеяны
Страдательные причастия прошедшего времени: -енн- , -нн- – прочитанный, обожженный -т- – открытый	-н- , -ен- – прачытаны, абпалены -т- – адкрыты

Працуючы над спецыяльнымі тэкстамі, можна паралельна падаваць іх на рускай і беларускай мовах (пры гэтым беларускі варыянт можа быць з памылкамі) з наступнымі заданнямі:

Вызначце ў беларускім тэксце марфалагічныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя асаблівасці беларускай мовы ў параўнанні з рускай.

Выпішыце з беларускамоўнага тэксту назоўнікі мужчынскага роду і пастаўце іх у форме роднага склону адзіночнага ліку.

Знайдзіце ў рускім тэксце дзеепрыметнікі, параўнайце іх з беларускім перакладам, выпішыце абодва варыянты і растлумачце адрозненні.

Знайдзіце ў тэксце на рускай мове дзеепрыметнікі, а ў беларускім тэксце – іх адпаведнікі на беларускай мове. Ацаніце правільнасць перакладу. Выпішыце іх парамі (рускі – беларускі), выпраўляючы памылкі.

Такія спосабы падачы матэрыялу будуць выпрацоўваць у студэнтаў неабходнасць параўнальнага аналізу формаў розных часцін мовы ў рускай і беларускай мовах і спрыяць правільнаму іх ужыванню ў прафесійным маўленні.

Літаратура

1. Малько, Г.І. Беларуская мова. Як пазбегнуць памылак руска-беларускай моўнай інтэрферэнцыі: вучэбна-метадычны дапаможнік / Г.І. Малько, П.І. Малько. – Горкі: БДСГА, 2010. – 60 с.
2. Скікевіч, Т.І. Беларуская мова. Прафесійная лексіка: дапаможнік / Т.І. Скікевіч, І.М. Курловіч. – Горкі: БДСГА, 2018. – 83 с.

К.А. Чыкаванова (Орша)

ВЫКАРЫСТАННЕ БУКТРЭЙЛЕРА ДЛЯ ФАРМІРАВАННЯ ЧЫТАЦКАЙ КАМПЕТЭНЦЫІ НАВУЧЭНЦАЎ

У адпаведнасці з адукацыйным стандартам сярэдняй адукацыі адной з мэт вучэбнай дысцыпліны “Беларуская літаратура” з’яўляецца фарміраванне эстэтычна развітога, кампетэнтнага чытача, здольнага да паўнаважнага асэнсавання твораў мастацкай славеснасці.

Разам з тым сённяшнія рэаліі сведчаць пра тое, што ў падростаючага пакалення адсутнічае жаданне знаёміцца з творамі мастацкай літаратуры. Апытанне, праведзенае ў Аршанскім каледжы ВДУ імя П.М. Машэрава сярод 55 навучэнцаў 1 курса (пятнаццацігадовы ўзрост), паказвае несучасальныя вынікі. На пытанне: “Якую літаратуру любіце чытаць?” 24,9% (16 чалавек) адказалі: каментарыі ў сацыяльных сетках; змаглі назваць мастацкі твор (ці творы), які падабаецца больш за іншыя, толькі 11 чалавек, прычым 4 з іх не ўспомнілі аўтара твора. Сярод прычын, па якіх навучэнцы не чытаюць творы мастацкай літаратуры, 7 рэспандэнтаў не змаглі назваць ніводнай (“проста не чытаю”), 5 навучэнцаў адзначылі, што ў іх не хапае для гэтага часу, 4 сказалі, што іх гэта не цікавіць. Вынікі праведзенага апытання сведчаць пра тое, што перад выкладчыкам літаратуры востра стаіць праблема фарміравання ў навучэнцаў чытацкіх кампетэнцый.